

КРИТИКАТА НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ ИДЕИ В КНИЖНИНАТА НА МИТРОПОЛИТ МЕТОДИЙ КУСЕВ (1894–1922 Г.)

Ангел Динев

За живота и делото на знаменития възрожденец, църковен предстоятел, виден общественик и народен будител, Старозагорският митрополит Методий (познат повече като Дядо Методий), не е писано много. Все пак редица историци, богослови, културолози и църковни историци правят сполучливи опити за изследване на неговата дейност и книжовно наследство. Съществен е историографският принос на Коста Църнушанов, Г. Баждаров, П. Кюркчиев, Б. Каменов, Ц. Кьосева, В. Алтънов, Н. Александров, И. Матев, А. Кусев, И. Бонев и др.

Оживената му кореспонденция с държавни мъже, политици, интелектуалци, църковни дейци и обикновени граждани е съхранена в Централния Държавен архив, но тя не е достатъчно проучена. В Старозагорския Държавен архив се съхранява фондът на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостиви“, чрез който неговият създател и пожизнен председател Дядо Методий осъществява своята социална, просветна и залесителна програма. Отделни документи има във фондовете на Българската екзархия и Светия Синод, в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Българския исторически архив при библиотеката, в личния архив на г-н Недьо Александров (дългогодишен секретар на Старозагорската митрополия и радетел за проучване и почитане делото на Дядо Методий), във фонда на отдел „Нова история“ в Старозагорския исторически музей, в Регионална научна библиотека „Захарий Княжески“ и пр. (Филипова 1998, 231)

Произведенията от неговата книжовна дейност: пламенните му проповеди, задълбочените монографии и щекотливите статии са свързани главно със старозагорския период от неговия живот (1894–1922). Без да са големи по обем, те манифестират неговата богата ерудиция, всеотдайно родолюбие и Божествено благословение. Могат да се намерят

из библиотеки и книгохранилища в отделни издания или в периодичния печат от онова време, но малцина са ги виждали, за да се заемат да ги извадят на бял свят и да ги разпространят. Всичко, което излиза изпод перото на Дядо Методий е мотивирано от конкретния исторически момент и предлага разнообразна тематика: богослужебна и пропагандно-религиозна, историческа, философска и обществена. Ценността на неговата книжнина, произтича от факта, че е актуална за времето си и успоредно с това е адресирана към бъдещето. Чрез словото, чрез книгите, можем да се докоснем до неговия дух осемдесет и шест години след кончината му.

Един от най-болезнените въпроси, с които постоянно се срещаме в неговото творчество е проблемът за появата и разпространението на социалистическите и комунистическите идеи в България и техният конфликт с утвърдените от векове канони на източноправославното християнство. Нещо повече, Старозагорският първосвещеник има смелостта открито да се обяви против разпространението на социалистическите и комунистическите учения и не се свени да им се противопоставя публично. Хронологическото описание на упоритата многогодишна борба на Дядо Методий със социалистите излиза извън тематичните рамки на настоящето изследване, поради това само ще изложа собствената си гл.т. за тълкуването на идеологическата мотивировка, подхранваща устоячивостта и дълготрайността на това противоборство.

Тъй като е възпитан в духа на ортодоксалното източноправославие, той възприема социализма като синоним на безбожие и предприема активна борба срещу носителите му, в която често не подбира средствата. Още като встъпва в длъжността временно управляващ Старозагорската епархия му се налага да подеме атака срещу социалистите-безбожници, които вербуват учители за разпространяване на атеистични идеи в училищата.

В кр. на XIX в. в гр. Казанлък, влизащ в диоцеза на подвластната на митрополит Методий епархия, се оформя силно представителство на Социалдемократическата партия, начело с Георги Кирков, Никола Габровски, Георги Бакалов, което превръща града в център на атеизма (Кьосева 1998, 125). Те пламенно и упорито проповядват и разпространяват основните постулати на социалистическото учение: безбожие, държавната собственост, противопоставена на частната, предимството на

интернационализма пред патриотизма и национализма, класовата борба и революционното насилие, отмирането на държавата и др. Съвсем основателно в лицето на Българската православна църква, възпитателните норми и догми на християнската религия и най-вече в лицето на техния най-ярък стожер в Старозагорски окръг г-н Митрополит Методий, те виждат сериозно препятствие за осъществяване на целите си.

И понеже Христовото благовестие се явява пречка за лукавите домогвания на марксистите към власт, те не се свенят да хулят духовенството, да отклоняват народа от църквата, да прелъстяват учениците с псевдонаучни теории, т.е. да рушат духовните устои на нацията. Естествено те в още по-малка степен подбират средствата си за изпълнение на тази задача.

В следствие на породеното идеологическо противопоставяне и ръководейки се от най-дълбоки и искрени убеждения за нуждата от защита на каузата на християнството, в последните години на XIX в., Дядо Методий прави няколко публични изявления и нареждания до своите енорияши да отвърнат глава от социалистическата зараза и да се завърнат в лоното на източноправославната църква. Като резултат всички социалистически водачи започват да изпитват патологична омраза към големия възрожденец и до края на живота му (а и седемдесет години след това) водят кампания с лъжи и клевети, предимно на страниците на социалистическия печат, за неговото дискредитиране. Срещу антирелигиозните действия на социалистите митрополит Методий завежда множество съдебни дела, постоянно търси за мнение и подкрепа Светия Синод, апелира за бдителност към миряните и свещениците, сам написва и издава брошури, в които защитава вярата и показва несъстоятелността и вредността на атеизма.

За мен по-съществен е въпросът по какъв начин, основавайки се на силата и остротата на своето перо и на своята харизма, старозагорският първосвещеник формулира теоретичната си обосновка за критикуването на социализма като идея, която директно се стреми да разруши вековните устои на християнската религия, а в недалечна перспектива да я замени със своя собствена комунистическа религия.

Най-задълбоченото представяне на неговите възгледи се открива в брошурата „Въпитанието в духът на християнството или безбожието води къмъ безнравственостъ, създава тирания, робство, отчаяние и социални несчastia”, издадена през 1895 г. в Казанлък.

От първата до последната страница, последователно и непоколебимо е утвърдена идеята, че в развитието на нравствения живот най-важна роля играе религията. И още, религията е разкрита като първото и най-мощно средство за възпитанието. Тя развива, въздига, осветлява и укрепва душата за по-висш порядък (живот) и прониква, подпомага и съживява всичките други възпитателни средства. Без нея всичко е слабо, всичко е високомерно, всичко е криво, опако и презряно.

Дядо Методий ярко и недвусмислено, заявява, че „социалистическото стремление за унищожение на държавния строй е пагубно за интересите на отечеството”. „Защо атеистите, наречени социалисти, въстават против системата да има организирани войски, военни управления?” (Кусев 1992, 101) – възкликва той. Обяснението е в социалистическото отрицание за правото на лично развитие на хората, т.е. непризнаването на националното разделение на народите и племената. За тях (социалистите) понятията нация и отечество са безсмислени, а според учението им националната армия, военната сила служи единствено за ограничаване и потушаване на местните, вътрешнодържавните произволи, буйства и посегателства. Възниква естественият въпрос защо тогава те жадуват унищожаването на организираната държавна военна сила? Правилно изказаното предположение е, че изпълнението на техните идеали може да намери удовлетворение в пълното разрушаване на съществуващия обществен и държавен строй, а това е постижимо само при липсата на въоръжени сили и полиция.

„Възпитайте юношеството под влиянието на атеистите учители, ако искате да погребете отечеството си” (Кусев 1992, 102) – иронизира социалистите митрополит Методий. Той се удивлява как те в своето екзалтирано заблуждение, искат унищожаването на военните сили, на обществения и държавен строй, без да могат да проумеят елементарната, очевидната истина, че по този начин се превръщат несъзнателно [а може би съзнателно] в предатели на отечеството, подготвяйки почвата, за да бъде то изложено на нападенията на вътрешни и външни врагове. Предвид фактът, че за тях всички хора без значение на националната и расовата принадлежност са братя, е ясно, че в рамките на техните интереси, за постигането на заветните им цели, влиза и външна помощ, включително и чуждестранна военна сила за унищожаване на обществения и държавен строй в отечеството. Дядо Методий дава като пример за подоб-

ни действия парижките социалисти-комунари, които по време на войната от 1870–1871 г. с Прусия не се посвенияват да използват благоприятното обстоятелство за осъществяване на своите адски замисли, когато враговете господстват в страната им и в тяхно лице припознават свои съюзници. Френските комунари се проявяват като по-ярки, по-люти и непримирими врагове на своята родина и съотечественици от самите неприятелни, външните врагове.

Ето как той хипотетично очертава мрачната и безрадостна, но напълно реалистична картина на бъдеща социалистическа революция: „Допуснете възпитанието на юношеството под влиянието на атеистичната насока, допуснете разпространението на тези безбожнически идеи под лъжливата маска на социални благожелателства, и вий сте допуснали да се образуват из нашата среда най-върлите врагове на отечеството, най-способните съюзници из самите нас на всичките външни врагове на земята ни, допуснали сте поробването на страната, злощастие на семейството, на обществото, на народа” (Кусев 1992, 102).

Какво предлага той като алтернатива на този псевдосоциализъм? Неговата теза е, че точно в християнството се достига истинският социализъм – пълната свобода – и политическа, и гражданска, и лична, следователно и общото благосъстояние и равенство. Според него ако радетелите за коренно преобразование на съществуващия държавен строй посредством социалистическа революция наистина желаят спирането на войните като разрушителни за човечеството и ликвидирането на системата за поддържането на национални военни сили, като ненужна тежба за материалното благосъстояние на страната, то те би трябвало да станат апостоли на християнството, проповедници на християнските идеи и разпространители на евангелските начала. Постигането на истинския социализъм в християнството става със запазване на личните интереси и националните особености. Това е така „Защото само когато личностите във всяка нация и племе станат святи, според изискванията на Евангелието,...ще се унищожи сама по себе си войната и ще се яви за ненужно поддържането на военни сили; тогава съдилищата ще останат без работа и полицейските не ще има кого да преследват ...” (Кусев 1992, 103).

Следващият му аргумент, чрез който изобличава социалистическите лидери в лъжа, е отказът им да проповядват християнството, както и отказът им да се стремят чрез следване на евангелските начала

да се достигне в най-голям размер социално благосъстояние т.е. равенство. Православната религия преследва това постижение на основата на светостта на личността и на базата на любовта към ближния си, докато лъжливите социалисти се стремят към постигането на същия блян, призовавайки към насилие, бунт, разрушение и насаждайки омраза и зверство. Те искат да подобрят благополучието на обществото без усъвършенстване на личността. За да се претвори в живота това желание те поставят като необходимост изпълнението на няколко условия: първо, унищожаване на държавния строй: ликвидиране на държавния глава, правителството и въоръжените сили на страната; второ, ликвидиране на буржоазията като класа, т.е. премахване на частната собственост, за да се постигне равенство във всички слоеве на обществото. Този порядък изглежда като път към утвърждаване земния рай на хората, но какви са средствата за неговото постигане: насилие, разорения, бунтове (с кого би било най-правилно да ги асоциираме – Атила, Чингис хан или Тамерлан?, смятам, че е въпрос на личен избор).

На митрополит Методий никак не му се вярва, че след едно успешно социално въстание и в резултат на всеобщото разрушение ще се възцари бленуваното равенство: „като ще няма правителство, войска и полиция, не ще ли да станат пак тирани егоистите из средата на самите социалисти, не ще ли те да грабнат в ръцете си богатата, а народа да оставят пак да робува, но на нови, по-усилни, по жестоки господари?” (Кусев 1992, 104).

По нататък дава пример как християнството лекува социалните недъзи на обществото чрез освещаване на личността, без никакви сътресения чрез процеса на премахване на робството. Това става възможно, тъй като духът на братството и на равенството действа в християнското общество и променя вековно утвърдени закони, обичаи и постановления (в случая, касаещи робовладението) без насилие и сътресения. Защо тогава лъжливите социалисти, покритите, маскираните егоисти и тирани презират социалните учения на християнството? Защото първото условие в учението на християнския социализъм е достигането до „светостта”, т.е. пренебрегването на собственото егоистично „аз” и изкореняването на плътските страсти, посредством лишения и ограничения. Социалистите отказват да изпълнят това условие и тръбят надлъж и нашир: „Ний не искаме рай на небето, на нас ни трябва земният рай” (Кусев

1992, 105). Съгласно своя нравствен мироглед, егоистичен и плътски, те се стремят да всеят омразата, разстройството, убийствата и опустошенията, в развалините на които да намерят пълно удовлетворение на своите страсти. Дядо Методий противопоставя християните като антиподи на социалистите при сравнение на отношенията им спрямо обществото и държавата. Благовъзпитаният християнин, независимо от обществения си статус, не се влияе от промените във външното положение. Той притежава пълна вътрешна свобода и е с постоянен нравствен мироглед. За него монарсите, властимащите и военните са представители на учреждения, установени от Бога и като такива те работят за благо на всеки индивид и за благо на обществото въобще. Ако някой има причина да се страхува от институциите, облечени с власт, и да се стреми към унищожаването им, то това едва ли е християнинът, който счита за свое благо да бъде ограничен, за да не може да направи зло, от което се отвращава, по-скоро това са лошите хора, егоистите, развратниците, злонамерените, които се крият под маската на социализма.

Степента на наличие на свобода на словото винаги и навсякъде в модерните общества е достоверен и общовалиден критерий за плурализъм на мненията и демократичност във формата на управление. Старозагорският първосвещеник твърди, че за християните разликите в тази степен не променят неговата вътрешна свобода, свободата на духа му. Ако съществуващата форма на управление (било монархическа, републиканска или диктаторска) налага ограничения на свободата на словото, то християните се чувстват призвани и акумулират вътрешна, духовна сила да изкажат без страх, открито и навсякъде истината, защото свободата на тяхното слово не се поддава на външни въздействия. От друга страна при пълна свобода на словото те спазват умереност и не злоупотребяват с нея, защото техният нравствен мироглед им ограничава произвола и в словоизлиянието.

Обратно, атеистите-социалисти, при ограничени, сурови режими, треперят за живота си и се притаяват, а при свободни се превръщат в неукротими зверове, ругатели и сквернословни. Това обяснява фактът, че злоупотребилите със свободата на словото, стават причина за налагането на диктаторски режими, т.е. самите социалисти създават предпоставки за ограничаването на свободата и я използват за средство за прокарване на своя произвол, на своята тирания.

Само общество, в което преобладаващото мнозинство са благовъзпитани християни, е способно да се радва на пълна свобода, защото по своето нравствено състояние, ограничението на произвола, съставлява интереса на всяка отделна личност, така че при пълната свобода съществува пълното ограничение на произвола. Спазването на законите в подобно общество се налага не от самите тях, а от самото нравствено състояние на личностите, от съзнанието на дълга и на съвестта. В общество, което изобилства с демагози и лицемерни социалисти, свободата е едно злощастие за народа, защото тя им служи като удобно средство за произволно прокарване на техните егоистични инстинкти в ущърб на интересите на страната.

Благовъзпитанието на отделния индивид в духа на християнството води до нравствено освещаване на личността, което е основна предпоставка за издигане благосъстоянието на обществото и за утвърждаване на могъществото на отечеството.

Възпитанието в духа на атеистичните социалистически идеи от учители безбожници води към разврат, към духовно помрачение. В следствие върху обществото като цяло, и в частност върху личността, се стоварват куп нещастия. Отмирането на патриотизма, загубването на отечествената свобода и пропадането на националното могъщество са неизбежните резултати от това нравствено преломяване. Дивите и пошпи инстинкти на егоистичния социализъм: завистта, омразата, преследванията, лъжата и тиранията са неизбежни спътници на атеистичните идеи.

За Дядо Методий социалистическите идеи представляват идеологическо недоразумение, което започва да броди уверено като „призрак из Европа”, отравяйки множество човешки съзнания с човеконенавистническите си утопии.

Направеният кратък критически преглед на книжнината, излязла изпод перото на великия български възрожденец и църковен деец, в контекста на отношението му към социализма, оставя впечатлението, че той твърде много е надраснал епохата и времето си, а ако се замислим още повече в днешно време, в което живеем. Очевидно е превъзходството му пред редица изтъкнати държавници и представители на тогавашния елит и по находчивост, и по ум, комбинативност, изобретателност, енергия и воля за победа, и успех, въпреки всичко – изградено поведение, изискана позиция и оформено мислене на интелигентен

победител. Мислене, което за съжаление днес липсва на повечето от нас. Митрополит Методий Кусев оставя едно много важно послание за поколенията: винаги може нещо да се направи и съдбата ни е в нашите собствени ръце, в мислите, желанието и силата, с които сами разполагаме; това да си победител, свободен, независим и самостоятелен е не външно положение на финансова състоятелност, военна сила или политическо управление, а вътрешна нагласа, настройка и състояние на ума, волята и духа на отделния човек и на народа като цяло.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Кьосева, 1998: Цветана Кьосева. Митрополит Методий Кусев и политиката – Заветът на Митрополит Методий Кусев. София, 1998, 115–134.

Филипова, 1998: Лилия Филипова. Митрополит Методий Кусев и политиката – Заветът на Митрополит Методий Кусев. София, 1998, 231–233.

Кусев, 1992: Методий Кусев. Въспитанието въ духът на християнството или безбожието води към безнравственост, създава тирания, робство, отчаяние и социални несчastia. Стара Загора, 1992.